

ELEKTRONİK TİCARET HUKUKÎ İŞLEMLERİNİN AYRIMI – DİJİTAL İÇERİK VE HUKUKÎ NİTELİĞİ*

(Classification of Legal Transactions in E-Commerce –
Digital Content and its Legal Nature)

Doç. Dr. Ümit GEZDER**

ÖZET

Bilgisayar teknolojisinin ticari hayatta getirdiği büyük dönüşüm, birçok yasal sorunu da ortaya çıkarmaktadır. Elektronik ortamda gerçekleştirilen hukukî işlemler, Elektronik Ticaret (E-Ticaret), dolaylı (offline) ve doğrudan (online) E-Ticaret hukukî işlemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Gelişen bilgisayar teknolojisi, verinin naklini ve yükleme zamanlarını da hızlandırmış, bu da dijital içeriğin, mesela bilgisayar yazılımının, müziğin, videonun vs. doğrudan (online) E-Ticaret hukukî işlemlerine konu olmasını sağlamıştır. Dijital içeriğin çoğunlukla CD gibi bir maddî veri taşıyıcı ile tesliminden, indirilerek teslimine geçiş, bazı hukukî sorunlar çıkarmaktadır. Makalemizde bu konular, haklarındaki özel yasal düzenlemelerle birlikte ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Elektronik Ticaret, e-ticaret, dijital içerik, veri, maddî veri taşıyıcı

Abstract

The great transformations in trade brought on by computer technology results in various legal problems. The legal actions carried out electronically, the Electronic Commerce (E-Commerce), are classified as either indirect (offline) or direct (online) e-commerce legal transactions. Developments in computer technology have increased the speed of transfer of data and decreased the loading time, enabling digital content, such as computer software, music, videos, etc. to be subject to direct (online) E-commerce legal transactions. The shift from delivering digital content mainly on tangible mediums such as CD's, to delivering the content as downloads, creates some legal problems. Our article discusses these and the specific legal rules, which were laid down for them.

Keywords: Electronic Commerce, e-commerce, digital content, data, tangible medium

* Bu makalenin temelini, 11.04.2013'te İ.Ü.H.F. B.H.K. Bilişim Hukuku Konferansları-6'da "Dijital Ürünlerin Hukukî Niteliği" başlığıyla sunduğumuz Tebliğ teşkil etmektedir.

** İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Günümüz bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler, Bilgisayar Hukuku'nu¹ ortaya çıkarmıştır. Buna göre, bilgisayar teknolojisinin beraberinde getirdiği dönüşüm, günümüzde, mesela mal ve hizmetlerin pazarlanmasında, satışında ve sağlanmasında yeni yöntemler sunarak, örneğin 1970'li yılların başlarında Electronic Data Interchange (EDI) teknolojisi aracılığıyla elektronik yolla akdedilen sözleşmelerin varlığının belirmesi² ve özellikle açık dijital sistemlerin ve bunların en yaygını olan internetin hızlı gelişmesi ve buna paralel olarak sunduğu araçlar, sınırları olmayan siber âlemde her geçen gün daha fazla bir şekilde elektronik yolla akdedilen sözleşmeleri günlük hayatımıza dâhil etmesi gibi olumlu katkıları yanında, farklı tiplerde yasal sorunları da gündeme getirmiş ve getirmeye devam etmektedir. Gelişen bilgi teknolojisi, eskiden gelip geçici bir olgu olarak kabul edilen bilgiyi sanki fiziksel bir varlığa sahip olan bir eşyaymış gibi ticaretinin yapılabileceği bir şeye dönüşümünü olanaklı kılmıştır. Böylece mesela bilgisayar yazılım ticarethaneleri, bilgisayar programları şeklinde uygulanan bilgileri satmakta ve bu bilgilerin çoğu insanın çabasıyla değil de bilgisayar kontrollü işlemlerin sonucu olarak meydana getirilmektedir³.

Bu bağlamda, bu Makalenin ilgisi açısından, mademki ticaretin konusu geleneksel hukukta eşya ve hizmet olarak sınıflandırılmaktadır⁴, özellikle dijital içeriğin, mesela bir bilgisayar yazılımının, geleneksel ayırmda nerede yer alacağı tartışılabilir. Bu nedenle bu Makalede, dijital içeriğin, bu geleneksel ayırmda nereye ait olduğu belirlenmeye çalışılacak, onun öncesinde ise Elektronik Ticaret (E-Ticaret) ve bu kapsamda yapılan hukukî işlemler ele alınacaktır.

I. Elektronik Ticaret (E-Ticaret)

A. Tanımı

E-Ticaret, kimler arasında gerçekleştiğine bakmaksızın, elektronik bilişim ağı'nın⁵ (Network), yani EDI için kullanılan kapalı bilişim ağları ya da internet gibi elektronik bilişim ağının açık bir şekli, içinde ya da elektronik bilişim ağı ile gerçek-

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Chris Reed, **Computer Law**, Ed. by Chris Reed, Fourth Edition, London, Blackstone Press Limited, London 2000, s. 2 ve dnt. 2; Ümit Gezder, **Mukayeseli Hukuk Açısından İnternet'te Akdedilen Sözleşmelerde Tüketicinin Korunması**, 1.Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul Mart 2004, s. 2.

² Bkz.: Gezder, s. 1, 21.

³ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz.: Reed, s. 2 vd.

⁴ Bkz.: Reed, s. 2; Gezder, s. 2.

⁵ "Elektronik Ticarete Hizmet Sağlayıcı ve Aracı Hizmet Sağlayıcılar Hakkında Yönetmelik" ("ET Yönetmelik") (bkz.: RG.: 26.08.2015, Sayı: 29457) m.4 f.1 b.a'ya göre, "(1) Bu Yönetmelikte geçen; a) Ağ: Elektronik ticarete dair işlemlerin yapılmasına imkân sağlayan internet gibi bilgisayar tabanlı ortamları, ifade eder."

leşen hukukî işlemleri içermektedir. E-Ticaret sayılması açısından tek önemli faktör, hukukî işlemleri düzenleyen çeşitli elektronik iletişim araçlarının bizzat kendileridir. Bu nedenle, hukukî işlemlerin elektronik iletişimin bir şeklini kullanması tek önemli faktör olduğundan, bu iletişimlerin kapalı bilişim ağı olan EDI⁶ aracılığıyla ya da açık bilişim ağı olan internet gibi elektronik bilişim ağının diğer bir şekliyle veya hatta bu sistemlerin bir bileşimi ile meydana gelip gelmediği, E-Ticaretin, doktrin- de kabul gören, tanımı açısından önem taşımamaktadır. Elektronik iletişim araçları ile, mesela pazarlamanın ilk aşamasından siparişlerin verilmesine kadar gerçekleşen hukukî işlemler ve hatta sözleşmenin ifası dâhi gerçekleştirilebilmektedir⁷. Şu hâlde, E-Ticaret, ancak elektronik bilişim ağında gerçekleşen ticarete, konumuz itibarıyla hukukî işlemlere verilen addır⁸.

01.05.2015 tarihinde yürürlüğe giren 6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun⁹ (E-Ticaret Kanunu) m.2 f.1 b.â'ya göre, “(1) *Bu Kanunun uygulanmasında; a) Elektronik ticaret: Fiziki olarak karşı karşıya gelmeksizin, elektronik ortamda gerçekleştirilen çevrim içi iktisadi ve ticari her türlü faaliyeti, ifade eder.*” Bu tanıma göre, E-Ticaret Kanunu’nun uygulama alanı açısından, E-Ticaret, sadece çevrim içi (online) faaliyetleri kapsamaktadır. ET Yönetmelik m.4 f.1 b.ê'de de “(1) *Bu Yönetmelikte geçen; e) Elektronik ticaret: Fizikî olarak karşı karşıya gelmeksizin, elektronik ortamda gerçekleştirilen çevrim içi iktisadî ve ticari her türlü faaliyeti, ifade eder.*” denerek, aynı tanım tekrar edilmiştir. E-Ticaret için bir üst paragrafta verdiğimiz tanım ve belki bundan da önemlisi yasal düzenlemenin kendi içerisindeki uyumunu sağlamak için, mesela E-Ticaret Kanunu m.2 f.1 b.c'deki “ticari elektronik ileti” için yapılan tanım¹⁰ nazara alındığında, bu tanım/tanımların tekrar gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

E-Ticaret Kanunu m.2 f.1 b.â'daki tanıma göre E-Ticaret, **elektronik ortamda** gerçekleştirilen her türlü faaliyettir. Buna göre elektronik ortamdan ne anlaşıldığına bakılmalıdır. E-Ticaret Kanunu “elektronik ortamı” özel olarak tanımlamış değildir. Ancak m.2 f.1 b.c'de “ticari elektronik ileti”yi tanımlarken, “.... *Telefon, çağrı merkezleri, faks, otomatik arama makineleri, akıllı ses kaydedici sistemler, elektronik posta, kısa mesaj hizmeti gibi vasıtalar kullanılarak elektronik ortamda gerçekleştirilen*, ifade eder.” denmektedir. “Gibi” ibaresi ile de bu sayılanların örnek

⁶ Electronic data interchange (EDI): elektronik veri değişimi.

⁷ Bkz.: Chris Reed/Lars Davies, iç: **Computer Law**, Ed. by Chris Reed, Fourth Edition, London, Blackstone Press Limited, London 2000, s. 300; **Gezder**, s. 8-9.

⁸ **Gezder**, s. 9. Farklı görüş için bkz.: **a.g.e.**, s. 9.

⁹ **RG.** 05.11.2014, Sayı: 29166.

¹⁰ E-Ticaret Kanunu m.2 f.1 b.c'ya göre, “c) **Ticari elektronik ileti:** *Telefon, çağrı merkezleri, faks, otomatik arama makineleri, akıllı ses kaydedici sistemler, elektronik posta, kısa mesaj hizmeti gibi vasıtalar kullanılarak elektronik ortamda gerçekleştirilen ve ticari amaçlarla gönderilen veri, ses ve görüntü içerikli iletileri, ifade eder.*”

kabilinden olduğu da belirtilmektedir. Buna göre, E-Ticaret Kanunu, elektronik ortamı, telefon, çağrı merkezleri, faks, otomatik arama makineleri, akıllı ses kaydedici sistemler, elektronik posta, kısa mesaj hizmeti vs.'yi kapsayan bir şekilde, çok geniş olarak değerlendirmektedir, sonucu çıkarılabilecektir. Oysa m.2 f.1 b.'daki, "(1) Bu Kanunun uygulanmasında; a) **Elektronik ticaret**: **elektronik ortamda** gerçekleştirilen **çevrim içi** iktisadi ve ticari her türlü faaliyeti, ifade eder." ibaresi ile E-Ticaret Kanunu, E-Ticareti, ancak **elektronik bilişim ağında** gerçekleşen ticaret olarak, bu yönüyle isabetli bir şekilde, kabul ettiği görülmektedir. ET Yönetmelik m.4 f.1 b.d'ye göre ise, "(1) Bu Yönetmelikte geçen; d) **Elektronik ortam**: Verilerin sayısallaştırılarak depolanması, işlenmesi, saklanması ve iletilmesinin sağlandığı ortamı, ifade eder."

Ağlarda ve özellikle internet gibi elektronik bilişim ağının açık bir şekilde yapılan işlemler, E-Ticaret Kanunu m.2 f.1 b.'nın ifadesiyle faaliyetler, her geçen gün farklı amaçlarla artarak devam etmektedir. Konumuz itibarıyla önem arzeden, elektronik bilişim ağının açık bir şekli olan ve şu anda en yaygın olarak kullanılan internette gerçekleşen ticarete, E-Ticarette, dijital içeriğin hukukî niteliği olduğundan, buna göre bir ayrımla anlatım yapmaya çalışacağız.

B. E-Ticaret Hukukî İşlemlerinin Ayrımı

1. Genel olarak

E-Ticaret işlemlerinin konumuz açısından önem taşıyan ayrımında, internet üzerinde yapılan hukukî işlemler, dolaylı (offline) ve doğrudan (online) E-Ticaret hukukî işlemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Buna göre herhangi bir E-Ticaret hukukî işlemi ya offline hukukî işlemi, yani dolaylı E-Ticaret hukukî işlemi ya da online hukukî işlemi, yani doğrudan E-Ticaret hukukî işlemi olarak vasıflandırılabilir¹¹.

2. Offline Hukukî İşlemler

Offline hukukî işlemler olarak adlandırılan dolaylı E-Ticaret işlemleri, tarafların internette online olarak bir sözleşme kurmaları, ancak sözleşmesel yükümlülüklerini, mesela, kitabın, oyuncağın, elbisenin teslimini, hizmetlerin ifasını, satış bedelinin ödenmesini internette değil de geleneksel bir yolla, yani "offline" yerine getirmeleridir¹². Bu nedenle, internette mesela maddî bir malın satışı daima bir dolaylı E-Ticaret işlemi teşkil edecektir. Bir hizmetin sağlanmasıyla alakalı maddî malların teslimi,

¹¹ Bkz.: **Gezder**, s. 106.

¹² Markus **Köhler**/Hans-Wolfgang **Arndt**, **Rechts des Internet**, 2. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2000, s. 27; Petra **Dilger**, **Verbraucherschutz bei Vertragsabschlüssen im Internet**, Verlag C.H. Beck, München 2002, s. 33; Alexander **Duisberg**/Wolfgang **Fritzemeyer**/Serge **Gjirath**, **Doing E-Commerce in Europe**, Baker&Mc Kenzie, 2001, s. 5; **Gezder**, s. 107; Offline hukukî işlemler ile online hukukî işlemler arasındaki farklar için özellikle bkz.: Hans-Werner **Moritz**, "Quo vadis elektronischer Geschäftsverkehr", **CR** 2000, s. 61-62.

mesela, internet aracılığıyla satılan bir uçak biletinin alıcıya fiziki olarak teslimi, keza bir dolaylı E-Ticaret işlemi oluşturacaktır¹³. Sadece offline hukukî işlemler yapan internet siteleri yanında, internette online hukukî işlemler yapan web siteleri de bulunmaktadır¹⁴.

3. Online Hukukî İşlemler

Tarafların sadece sözleşme kurmaları değil, aynı zamanda tüm sözleşmesel yükümlülüklerini de internet aracılığıyla, yani “online” ifa etmeleri halinde ise, online hukukî işlemler olarak adlandırılan doğrudan E-Ticaret işlemleri söz konusudur¹⁵. Şu hâlde, bunlarda sözleşmesel ifalar da doğrudan doğruya online gerçekleştirilmektedir.

Bunlarda internet üzerinde mal ya da hizmetler dijitalize edilmiş olarak doğrudan doğruya mevcut olmakta, sözleşmenin kuruluşu ve ifa internet üzerinde online yerine getirilmektedir¹⁶. Böyle bir online hukukî işlem sadece eğer fiziksel varlığı olmayan mallar, yani gayri maddî mallar ya da hizmetler münhasıran elektronik yollarla, konumuz açısından internet ile, ifa ediliyorsa olanak dahilindedir¹⁷. Teslim eden için mal veya sağlayan için hizmet dijital ya da dijitalize edilebilir olması gerektiğinden, alıcıya internet aracılığıyla yüklenen bilgisayar yazılımı, film, müzik ya da elektronik kitap vb.’nin satışı bir online hukukî işlemi teşkil edecektir¹⁸. Sözleşme derhal online ifa edilebildiğinden, internet veritabanı sözleşmeleri, online hukukî işlemlerin en tipik örneklerinden birisidir. İnternet veritabanı sözleşmelerinde de edim dijital formda gerçekleştiğinden, tek bir kopyası bile kaldığı sürece sözleşme konusu ürünün stoku tükenememektedir¹⁹.

III. Dijital İçerik ve Hukukî Niteliği

A. Dijital içerik

1. Genel olarak

Sürekli gelişen teknoloji, verinin naklini ve yükleme zamanlarını da hızlandırarak, internet üzerinde ses, görüntü vb. de dâhil, doğrudan E-Ticaret için büyük bir

¹³ Bkz.: **Duisberg/Fritzemeyer/Gijrath**, s. 5; **Gezder**, s. 107.

¹⁴ Bkz.: **Dilger**, s. 33.

¹⁵ **Köhler/Arndt**, s. 28; **Dilger**, s. 33; **Gezder**, s. 107; **Duisberg/Fritzemeyer/Gijrath**, s. 5.

¹⁶ **Dilger**, s. 33; **Köhler/Arndt**, s. 28; **Gezder**, s. 107.

¹⁷ **Gezder**, s. 107; **Duisberg/Fritzemeyer/Gijrath**, s. 5.

¹⁸ **Köhler/Arndt**, s. 28; **Dilger**, s. 33; **Gezder**, s. 107-108; **Duisberg/Fritzemeyer/Gijrath**, s. 5.

¹⁹ Bkz.: **Gezder**, s. 109; Oliver **Frei**, *Der Abschluss von Konsumentenverträgen im Internet*, y.y., Zürich 2001, s. 59-60; Heinrich **Honsell**/Thomas **Pietruszak**, “Der Vernehmlassungsentwurf zu einem Bundesgesetz über den elektronischen Geschäftsverkehr”, **AJP** 2001, s. 772.

potansiyel yaratmaktadır²⁰. Bu sebeple günümüzde, mesela bilgisayarımıza yükleyeceğimiz bir bilgisayar yazılımını ya da programını²¹, beğendiğimiz bir sanatçının müzik albümünü birkaç farklı şekilde edinebiliriz:

a) Bunun için birinci yol geleneksel olandır. Yani bu ürünleri satan dükkâna fiziksel olarak gidip bu yazılımın ve/veya müzik albümünün CD'sini²² satın alabiliriz. Bu durumda, kolayca anlaşılacağı üzere, bir E-Ticaret işlemi söz konusu değildir.

b) Diğer bir yol ise, mesela internet araçlarıyla sözleşme kurup geleneksel postanın teslimi aracılığıyla bu CD'leri satın alabilecek olmamızdır. Bu durumun az yukarıda açıkladığımız geleneksel yoldan farkı, bizim bilgisayar ürünleri ve/veya müzik ürünleri satan dükkâna fiziksel olarak gitmememiz, örneğin evde koltuğumuzda otururken bilgisayarımızda veya akıllı telefonumuzda bu sözleşmeyi yapabilmemizdir. Ancak bu şıkta, ilgili ürünlerin teslimi geleneksel yolla yapılmakta, yani bilgisayar yazılımını veya müzik albümünü içeren CD'ler, başka bir ifadeyle içerik, ilk şıkta olduğu gibi, bize maddî veri taşıyıcılar, yani maddî mallar ile teslim edilmektedir. Yukarıda bunları dolaylı E-Ticaret hukukî işlemleri, yani offline hukukî işlemler olarak adlandırdık.

c) Diğer bir yol ise, bu bilgisayar yazılımı ve/veya müzik albümü için sözleşmeyi, ikinci şıkta olduğu gibi, internet araçlarıyla kurabilmemiz, ancak bu ürünlerin tesliminin, ikinci şıkta olduğu gibi, maddî bir veri taşıyıcının, yani mesela bir CD'nin geleneksel posta aracılığıyla teslimiyle değil de, normalde maddî veri taşıyıcılarda, mesela CD'lerde yer alan bir müzik albümünün bizim bilgisayarımıza bit olarak gönderilip yüklenmesiyle vuku bulabilmesidir²³. Yukarıda bunları doğrudan E-Ticaret hukukî işlemleri, yani online hukukî işlemler olarak adlandırdık. Şu hâlde, dijital içeriğin, mesela bilgisayar yazılımlarının, videoların, ses kayıtlarının vs. ya maddî bir veri taşıyıcı ile ya da elektronik iletişim aracı kullanılarak teslimi yapılabilir.

2. Yasal düzenleme

Daha hızlı ağlar ve teknik olarak gelişmiş cihazlar, dijital içeriğin mesafeli sözleş-

²⁰ Duisberg/Fritzemeyer/Gijrath, s. 5; Gezder, s. 106.

²¹ 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (RG. 13.12.1951, Sayı: 7981) m.1/B f.1'e göre, "Bu Kanunda geçen tanımlardan; g) **Bilgisayar programı:** Bir bilgisayar sisteminin özel bir işlem veya görev yapmasını sağlayacak bir şekilde düzene konulmuş bilgisayar emir dizgesini ve bu emir dizgesinin oluşum ve gelişimini sağlayacak hazırlık çalışmalarını, ... ifade eder."

²² 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu "5.Fikir ve Sanat Eserlerinin İşaretlenmesi" kenar başlıklı m.44'ün 2.fıkrasına göre, "(Değişik fıkra: 03/03/2001 - 4630/23. md.) Her türlü boş video kaseti, ses kaseti, bilgisayar disketi, CD, DVD gibi taşıyıcı materyaller ile, **fikir ve sanat eserlerinin çoğaltılmasına yarayan her türlü teknik cihazı** ticari amaçlı imal veya ithal eden gerçek ve tüzel kişiler,"

²³ Bu konuda özellikle bkz.: Philipp Wittgenstein, "Über die negativen Auswirkungen einer Verstärkung des Urheberrechts auf die Entwicklung des Internet," UFITA, 2000/I, s. 65-66.

meler ile ticaretinin yapılmasını daha etkili hale getirmiştir²⁴. Bunu dikkate alan Avrupa Parlamentosu ve Konseyi, “Tüketici Hakları Hakkındaki 25 Ekim 2011 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin 2011/83/EU sayılı Direktifi” (“Tüketici Hakları Direktifi”)²⁵ ile, 04 Haziran 1997’de yayımlanıp yürürlüğe konulan ve Tüketici Hakları Direktifi ile değiştirilen, “Mesafeli Sözleşmelerde Tüketicilerin Korunması Hakkındaki 20 Mayıs 1997 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin 97/7/EC sayılı Direktifi”nde (“EMS Direktifi”)²⁶ ayrıca yer verilmeyen dijital içerik için, özel bir düzenleme getirmiştir.

Böylece Tüketici Hakları Direktifi sadece maddî şeyleri değil, keza dijital içeriği de kapsamına aldığı açık bir şekilde göstermektedir (bkz.: Tüketici Hakları Direktifi m.2 (11)). Her ne kadar Tüketici Hakları Direktifi’nin maddî uygulama alanı, orijinal planların aksine özellikle mesafeli ve işyeri dışındaki işlemlerle sınırlandırılmış olsa da, Tüketici Hakları Direktifi, bugün ekonomik hayatta dijital içeriğin ticaretinin yapılabildiği mal olarak kabulüne katıldığını, bu düzenleme ile, açıkça ortaya koymaktadır²⁷.

Avrupa Birliği’ndeki (AB) bu gelişmeye uygun olarak, Türkiye’de de, ilk defa 2003 tarihli 4822 SK.’da m.9/A ile eski Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’a (ETKHK) ilave edilen mesafeli sözleşmeler hükmünde ve ona dayanılarak çıkarılan Yönetmeliklerde açıkça yer almamasına rağmen, Tüketici Hakları Direktifi’ni de hukukumuza uyarlamayı amaçlayan 07.11.2013 tarihli 6502 sayılı yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun²⁸ (TKHK) m.48 f.6’nın, “(6) *Mesafeli sözleşmelerde, kapsam dışı sözleşmeler, tüketici ile satıcı ve sağlayıcının hak ve yükümlülükleri, cayma hakkı, bilgilendirme yükümlülüğü, teslimat ile diğer uygulama usul ve esasları yönetmelikle belirlenir.*” hükmüne ve yine TKHK’nın 84.maddesi hükmüne dayanılarak çıkarılan Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği’nde (MSY)²⁹ dijital içerik özel olarak düzenlenmiştir.

Mademki mehzaz Tüketici Hakları Direktifi ve bunu uyarlamaya çalışan MSY’i sadece maddî şeyleri değil, keza dijital içeriği de açıkça kapsamaktadır, dijital içeriğin sadece yasal tanımının değil aynı zamanda hukukî niteliğinin de, özellikle Tüketici

²⁴ Felix **Buchmann**, “Das neue Fernabsatzrecht 2014 (Teil 6) - Besonderheiten bei digitalen Inhalten”, **K&R** 2014, s. 621.

²⁵ Tüketici Hakları Direktifi için bkz.: OJ L 304/64, 22.11.2011.

²⁶ EMS Direktifi için bkz.: OJ L 144, 04.06.1997, s. 19-27.

²⁷ Michael **Lehmann**, “E-Commerce in der EU und die neue Richtlinie über die Rechte der Verbraucher”, **CR** 2012, s. 264; Johannes **Druschel**/Mike **Oehmichen**, “Digitaler Wandel 3.0? – Anregungen aus Verbrauchersicht Teil I – Aktueller Stand der Rechtsordnung für digitale Güter auf nationaler und europarechtlicher Ebene”, **CR** 2015, s. 175.

²⁸ **RG.** 28.11.2013 - Sayı: 28835.

²⁹ **RG.** 27.11.2014 - Sayısı: 29188.

Hakları Direktifi Recital 19'un aşağıda belirtilecek olan ifadeleri karşısında, belirlenmesi gerekmektedir.

3. Tanımı

Mehaz Tüketici Hakları Direktifi m.2 (11)'e göre, *“dijital içerik, dijital şekilde üretilen ve sunulan veriler anlamına gelmektedir.”* MSY m.4 f.1 b.a'da ise dijital içerik, bilgisayar programı, uygulama, oyun, müzik, video ve metin gibi dijital şekilde sunulan her türlü veri, olarak tarif edilmektedir. Mehaz Tüketici Hakları Direktifi Recital 19'a göre dijital içerik, bilgisayar programları, uygulamalar (Apps), oyunlar, müzik, videolar ve metinler gibi dijital şekilde üretilen ve sunulan, maddî bir veri taşıyıcıdan veya diğer bir araç aracılığıyla, indirilerek (downloading) veya veri akışıyla (streaming) ulaşıp ulaşılmadığına bakmaksızın, veri anlamına gelmektedir. Şu hâlde, dijital içerik olması için dijital şekilde üretilmesi ve sunulması gereken veriye, maddî bir veri taşıyıcıdan veya diğer bir araç aracılığıyla, indirilerek veya veri akışıyla ulaşıp ulaşılmadığının, onun dijital içerik sayılması açısından ehemmiyetsiz olacağı, mehaz Tüketici Hakları Direktifi Recital 19'a dayanılarak, söylenebilecektir.

B. Hukukî Niteliği

1. Genel Olarak

Dijital içeriğin hukukî niteliğinin belirlenmesinde, mehaz Tüketici Hakları Direktifi Recital 19'daki ifadeler çerçevesinde, dijital içeriğin maddî bir veri taşıyıcıyla sunulup sunulmamasına göre ikili bir ayırım yapmak fayda sağlayacaktır.

2. Dijital içerik maddî bir veri taşıyıcıyla sunulmuş ise

a. Genel olarak

Mehaz Tüketici Hakları Direktifi Recital 19'a göre, dijital içerik, bir CD veya DVD gibi maddî bir veri taşıyıcıda sunulmuş ise, bu Direktif anlamında, **mal** olarak değerlendirilmelidir.

Mal parasal değeri ve böylece ticari işlemlerin konusu olabilecek bir şeydir³⁰. Hukukî açıdan mal, haklara konu olabilecek bütün şeyleri ifade eder. Haklara ancak malların konu olabileceği, kural olarak kabul edilmektedir. Haklara hangi malların konu olacağı ise hukuk düzeni tarafından belirlendiğinden, mal hem doğal hem de hukukî bir kavramdır. Malın bu niteliği, onun şey ile eşanlamda olmadığını da göstermektedir³¹.

³⁰ Bkz.: **Dilger**, s. 97-99.

³¹ Jale G. **Akıpek**/Turgut **Akıntürk**, **Eşya Hukuku**, Beta, İstanbul 2009, s. 25.

b. Tüketici Hakları Direktifi ve TKHK’da mal kavramı

Mehaz Tüketici Hakları Direktifi m.2 (3) malı, genel olarak³², taşınabilen maddî şey olarak tarif etmekte ve su, gaz ve elektriği ise, bu Direktifin anladığı çerçevede, ancak sınırlı hacimde ve miktarda satışa sunulmuş ise mal olarak kabul etmektedir. TKHK m.3 f.1 b.h’de yapılan, “*h) Mal: Alışverişe konu olan; taşınır eşya, konut veya tatil amaçlı taşınmaz mallar ile elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanan yazılım, ses, görüntü ve benzeri her türlü gayri maddi malları, ifade eder.*” hükmü, MSY m.4 f.1 b.d’de de aynen tekrar edilmiştir.

c. Malların çeşitleri

Mallar, kural olarak, maddî ve gayri maddî mallar³³ olmak üzere ikiye ayrılır.

1) Maddî mallar

Doğal anlamda maddî mallar, cismani varlığı olan, hissedilen veya bir mekânda sınırlı bir yer kaplayan şeylerdir. Bu nedenle katı şeyler, sıvılar ve hatta mekânda sınırlı bir yer kapladıklarından dolayı gazlar da maddî mallardandır. Mal kavramı hem doğal hem de hukukî bir kavram olduğundan, nelerin maddî mal kavramına gireceğini yine hukuk düzeni belirleyecektir³⁴.

2) Gayri maddî mallar

Gayri maddî mallar, cismani bir varlığı olmayan, yani elle tutulup gözle görülemeyen, hissedilemeyen, mekânda bir yer kaplamayan şeylerdir. Gayri maddî mallar, cismani bir varlığı olmamasına rağmen, haklara konu olabileceği hukuk düzenince kabul edilen, para ile ölçülebilen ekonomik değerler olduğundan, bunlara maddî olmayan (gayri maddî) mallar denmektedir³⁵.

Gayri maddî mallar iki türdür: a) Malvarlığı hakları ve b) fikir ürünü olan eserler.

³² İstisnalar için bkz.: Tüketici Hakları Direktifi m.2 (3).

³³ Belirtilmelidir ki, eşya için maddî eşya-gayri maddî eşya ayırımı Roma Hukuku’ndan gelmektedir. Fransız Hukuku’nda da benimsenen bu ayırım, fikrî haklar için “fikrî mülkiyet” deyiminin kullanılmasını getirmiştir. Uluslararası Örgüt de bu deymi kullanmaktadır (M.Kemal **Oğuzman/Özer Seliçi/Saibe Oktay-Özdemir, Eşya Hukuku**, Filiz, İstanbul 2009, s. 6, dnt.18). Nitekim Türkiye’nin de 12 Mayıs 1976’dan itibaren üyesi olduğu ve şu an itibarıyla 188 üyesi bulunan bu Örgüt, “**Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü**” (The World Intellectual Property Organization / L’organisation mondiale de la propriété intellectuelle (WIPO-OMPI)) olarak anılmaktadır (bkz.: <http://www.wipo.int/portal/index.html.en>; <http://www.telifhaklari.gov.tr/ana/sayfa.asp?id=350>).

³⁴ **Akipek/Akıntürk**, s. 25.

³⁵ **Akipek/Akıntürk**, s. 26.

a) *Malvarlığı hakları*

Gayri maddî mallardan ilki, parasal bir değer taşıyan, para ile ölçülebilir bir değeri olan, yani malvarlığını oluşturan malvarlığı haklarıdır³⁶.

b) *Fikir ve San'at Eserleri*³⁷

Fikir ürünü olan eserler³⁸, insan çabası ve yaratıcılığı ile vücuda gelirler ve sınırlı sayıda ve belirli yollardan biriyle kullanılacak statik sonuçlarla üretilirler³⁹. Gayri maddî mallardan olan fikir ürünü olan eserler de, parasal bir değer taşırlar, para ile ölçülebilir bir değeri vardır. Bunlara, icat, şiir, roman veya beste gibi insan zekâsının ve düşüncesinin ürünü olan şeyler örnek olarak verilebilecektir. İnsan zekâsının ve düşüncesinin ürünlerinin, yani fikir ürünlerinin örneğin edebi bir eserin bir kitapta, resmin bir tabloda, şarkının notalara yazılarak maddî bir şekilde, tabir caizse, cisimlendirilmesi ve böylece birer maddî malda şekillendirilmeleri mümkündür. Ancak bu fikir ürünlerinin varlığı, mutlaka onların cisimlendirilmesine bağlı da değildir⁴⁰.

3. Dijital içerik maddî bir veri taşıyıcıyla sunulmamış ise

a. Genel olarak

Mehaz Tüketici Hakları Direktifi Recital 19'a göre, maddî bir veri taşıyıcıda sunulmayan dijital içeriğe yönelik sözleşmeler, bu Direktifin amacı açısından, ne satış sözleşmeleri ne de hizmet sözleşmeleri olarak sınıflandırılabilirler. Ancak, bu ifadeye rağmen, Tüketici Hakları Direktifi Recital 19, maddî bir veri taşıyıcıda sunulmayan dijital içerik için herhangi bir hukukî nitelendirme yapmamaktadır. Bu konuda yeni düzenlemeler yapılması gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

³⁶ Akipek/Akıntürk, s. 26.

³⁷ 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu "B-Fikir ve Sanat Eserlerinin Çeşitleri, I- İlim ve Edebiyat Eserleri:" kenar başlıklı m.2'ye göre, "İlim ve edebiyat eserleri şunlardır: 1. (Değişik bent: 07/06/1995 - 4110/1 md.) **Herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler ve her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları, ...**"

³⁸ 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu m.1/B f.1'e göre, "Bu Kanunda geçen tanımlardan; **a) Eser:** Sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini, **b) Eser sahibi:** Eseri meydana getiren ...* kişiyi, ... ifade eder."

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu "Amaç" kenar başlıklı m.1'e göre, "(Değişik madde: 03/03/2001 - 4630/1. md.) Bu Kanunun amacı, **fikir ve sanat eserlerini** meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemek, korumak, bu ürünlerden yararlanma şartlarını düzenlemek, öngörülen esas ve usullere aykırı yararlanma halinde yaptırımları tespit etmektir."

³⁹ Reed, s. 2; Gezder, s. 3.

⁴⁰ Bkz.: Akipek/Akıntürk, s. 26.

TKHK m.3 f.1 b.h'de, ve bunu aynen tekrar eden MSY m.4 f.1 b.d'de, “h) **Mal:** AlışveriŖe konu olan; taşınır eŖya, konut veya tatil amaçlı taşınmaz mallar ile elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanan yazılım, ses, görüntü ve benzeri her türlü **gayri maddi malları**, ifade eder.” hükmü ile, dijital içeriğin maddî bir veri taşıyıcıyla sunulup sunulmadığına yönelik bir ayırım açıkça ifade edilmeden bir düzenleme yapılmıştır. Yukarıda yapılan tasnife göre gayri maddî mallar da malın bir çeŖidi olduğundan, burada yapılan nitelendirmenin isabetli olup olmadığına, mal olarak nitelendirilmede gerekli olan kriterlerin burada gerçekteŖip gerçekteŖmediğine göre karar verilecektir.

b. Mal olarak nitelemek için hangi kriterlerin uygulanacağı

1) Maddî kriter

Maddî bir veri taşıyıcıda sunulmayan dijital içeriği, mesela bir yazılımı, mal olarak nitelemek için ilgili kriterlere uygunluğunun ortaya konulması gerekir. Mal olarak nitelendirebilmek için Alman doktrininde her Ŗeyden önce maddî kriter ileri sürölmektedir. Bu maddî kriter, elektronik ortamda yapılan çoğu sözleşme kuruluşunda mal ve hizmet arasında bir sınırlama getirmektedir. Eğer somut olayda mal ile hizmetin bir karışımı söz konusu ise, ağırlık noktası teorisine göre bir belirleme yapılmaktadır⁴¹. Ancak mehaz Tüketici Hakları Direktifi m.2 (5)'de satış sözleşmesinin konusunu malların teşkil edeceği, ayrıca konusunu hem mal hem de hizmet teşkil eden her bir sözleşmenin de satış sözleşmesi olarak addedileceğinin hükme bağlandığı, burada belirtilmelidir.

Doktrinde bir görüşe göre⁴², dijital içeriğin mal ya da hizmet olarak sınıflandırılması her bir ürünün şahsi karakterine göre yapılmalıdır.

Alman doktrinindeki baskın görüşe göre, yazılım maddî bir veri taşıyıcıyla, mesela bir CD ile satılırsa, mal satış söz konusudur. Aynı yazılım internet yoluyla maddî bir veri taşıyıcı olmadan satılırsa bir sorun ortaya çıkmaktadır. Zira maddî kriter burada yardımcı olmamaktadır. Bu durumda mal olup olmadığını belirlemede maddi kriterin karar verici olmadığı belirtilmekte ve buna gerekçe olarak da maddî olmayan elektriğin mal olarak kabul edilmesi gösterilmektedir⁴³. Madem ki maddî kriter karar verici olamamaktadır, Ŗu hâlde, malın diğeri iki karakterine, yani standartlaştırılma ve stok edilebilme karakterlerine bakmak gereklidir.

2) Standartlaştırılma

Malın standartlaştırılması, onun ilk karakteristiğini teşkil etmektedir. Hizmet ise kişinin şahsına yöneliktir. Mesela, bir online danışma müşterinin detaylı isteklerine cevap vermektedir.

⁴¹ Bu konuda özellikle bkz.: **Dilger**, s. 97-99.

⁴² Bkz.: Peter **Lenda**, **Internet and Choice – of – Law**, Unipub Forlag, Oslo 2001, s. 81.

⁴³ Bu konuda geniş bilgi ve mahkeme kararları için bkz.: **Dilger**, s. 97-99.

3) Stok edilebilme

Malın genellikle stok edilebilmesi onun ikinci karakteristiğidir. Hizmet ise genellikle saklanamaz, stok edilemez, çoğu zaman hemen tüketilir.

Şu hâlde, dijital içerik, mesela bilgisayar yazılımı, maddî bir veri taşıyıcıyla sunulmayıp da örneğin internet araçlarıyla indirilerek ya da veri akışıyla teslim edilirse, kişi genellikle bilgisayar yazılımının teslim şekline bakmaksızın standardize edilen yazılımı sipariş ettiğinden, **standardize edilmesi** yazılımın mal olması lehine bir nokta teşkil edecek ve ayrıca bu kişi kendi bilgisayarında hard diske kaydettiği bilgisayar yazılımını, kural olarak, mesela bir CD ROM'a, bir USB Flash Belleğine kaydedebileceğinden ve böylece onu maddî olarak **stoklayabileceğinden**, dijital içerik, örneğimizde bilgisayar yazılımı, mal olarak addedilebilmek için gerekli olan iki kriteri yerine getirdiğinden, mal olarak nitelendirilebilecektir⁴⁴.

c. Tüketici Hakları Direktifi'ndeki düzenleme

Yukarıda da belirtildiği gibi, Mehaz Tüketici Hakları Direktifi Recital 19'a göre, maddî bir veri taşıyıcıda sunulmayan dijital içeriğe yönelik sözleşmeler, bu Direktifin amacı açısından, ne satış sözleşmeleri ne de hizmet sözleşmeleri olarak sınıflandırılabilirler. Buna göre aşağıda satış ve hizmet sözleşmesini Tüketici Hakları Direktifi çerçevesinde belirlemeye çalışırken, Türk Hukuku'ndaki ilgili hükümlere de yer vereceğiz.

1) Satış sözleşmesi

Mehaz Tüketici Hakları Direktifi m.2 (5)'de satış sözleşmesinin konusunu malların teşkil edeceği, ayrıca konusunu hem mal hem de hizmet teşkil eden her bir sözleşmenin de satış sözleşmesi olarak addedileceği hükme bağlanmaktadır. TKHK ve MSY'de satış sözleşmesi tanımlanmadığı gibi hizmet sözleşmesi de tanımlanmamakta, bunun yerine tüketici işlemi tanımına yer verilmektedir. TKHK m.3 f.1 b.l'deki, *"1) Tüketici işlemi: Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlemi, ifade eder."* tanımı nazara alındığında, tüketici işleminin konusunu mal veya hizmetin teşkil edeceği söylenebilecektir. "Satış Sözleşmesi" Türk Borçlar Kanunu (TBK) m.207 f.1'de, *"Satış sözleşmesi, satıcının, satılanın zilyetlik ve mülkiyetini alıcıya devretme, alıcının ise buna karşılık bir bedel ödeme borcunu üstlendiği sözleşmedir."* şeklinde tanımlanmıştır. Satışın konusu, bu hükümde "satılan" olarak ifadesini bulmuştur. Buna göre para ile değiştirilebilir ve iktisadî değeri olan bütün

⁴⁴ Bkz.: **Dilger**, s. 99 vd.

maddî ve maddî olmayan varlıkların satış sözleşmesinin konusunu, yani satılanı teşkil edebileceği, doktrin ve yargı kararlarında belirtilmektedir⁴⁵.

2) Hizmet sözleşmesi

Daha önce de belirtildiği gibi, ticaretin konusu olan hizmetler, mesela danışmanlık ya da iş görme gibi, esas olarak devamlı mevcudiyeti bulunmayan gelip geçici konulardır⁴⁶.

Mehaz Tüketici Hakları Direktifi m.2 (6)'da hizmet sözleşmesi şöyle tanımlanmıştır: “*Hizmet sözleşmesi, tacirin bir hizmeti tüketiciye sağladığı ya da sağlamayı taahhüt ettiği ve tüketicinin de buna ilişkin ücreti ödediği veya ödemeyi taahhüt ettiği, satış sözleşmesi dışındaki herhangi bir sözleşme anlamına gelmektedir.*” Yukarıda belirtildiği gibi, ne TKHK'da ne de MSY'de hizmet sözleşmesi tanımlanmış değildir. Ancak tüketici işlemi ve ayrıca hizmet için de birer tanım yapılmıştır. Nitekim TKHK m.3 f.1 b.d'ye göre, “*d) Hizmet: Bir ücret veya menfaat karşılığında yapılan ya da yapılması taahhüt edilen mal sağlama dışındaki her türlü tüketici işleminin konusunu ifade eder.*” MSY m.4 f.1 b.b'de de kelimesi kelimesine aynı tanıma yer verilmiştir.

SONUÇ

Mademki maddî bir veri taşıyıcı olmadan online teslim edilen dijital içerik için bir malın iki karakteristiği, yani **standartlaştırılma** ve **stok edilebilme** mevcut olacaktır, dijital içerik, kural olarak, mal olarak kabul edilebilecektir. TKHK m.3 f.1 b.h'de, ve bunu aynen tekrar eden MSY m.4 f.1 b.d'de, “*h) Mal: Alışverişe konu olan; taşınır eşya, konut veya tatil amaçlı taşınmaz mallar ile elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanan yazılım, ses, görüntü ve benzeri her türlü gayri maddi malları, ifade eder.*” denmektedir.

Mehaz Tüketici Hakları Direktifi Recital 19'da, maddî bir veri taşıyıcıda sunulmayan dijital içeriğe yönelik sözleşmelerin, bu Direktifin amacı açısından, ne satış sözleşmeleri ne de hizmet sözleşmeleri olarak sınıflandırılabilceği belirtilmiş, ancak maddî bir veri taşıyıcıda sunulmayan bu dijital içerik için herhangi bir hukukî nitelendirmeye yer verilmemiştir. Dijital içerik için yeni düzenlemeler yapılması, kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Dijital olarak gönderilebilen içerikler, kural olarak, sınırsız şekilde kopyalanabileceğinden, dijital içeriği konu alan sözleşmelerde cayma hakkının kullanılmasında, haklı olarak, sınırlandırmalar getirilmektedir. Nitekim “Cayma hakkının istisnaları”

⁴⁵ Bkz.: Cevdet **Yavuz**, **Türk Borçlar Hukuku – Özel Hükümler**, 9. Bası, Hazırlayanlar: Cevdet Yavuz/Faruk Acar/Burak Özen, Beta, İstanbul 2014, s. 55 ve dnt. 19, 20.

⁴⁶ Bkz.: **Reed**, s. 2.

kenar başlıklı MSY m.15 f.1 b.e ve ğ'ye göre, "(1) *Taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça, tüketici aşağıdaki sözleşmelerde cayma hakkını kullanamaz: ...*

e) Malın tesliminden sonra ambalaj, bant, mühür, paket gibi koruyucu unsurları açılmış olması halinde maddi ortamda sunulan kitap, dijital içerik ve bilgisayar sarf malzemelerine ilişkin sözleşmeler.

ğ) Elektronik ortamda anında ifa edilen hizmetler veya tüketiciye anında teslim edilen gayri maddi mallara ilişkin sözleşmeler."

KAYNAKÇA

Akipek, Jale G./**Akıntürk**, Turgut, **Eşya Hukuku**, Beta, İstanbul 2009.

Buchmann, Felix, "Das neue Fernabsatzrecht 2014 (Teil 6) - Besonderheiten bei digitalen Inhalten", **K&R** 2014, s. 621 vd.

Dilger, Petra, **Verbraucherschutz bei Vertragsabschlüssen im Internet**, Verlag C.H. Beck, München 2002.

Druschel, Johannes/**Oehmichen**, Mike, "Digitaler Wandel 3.0? – Anregungen aus Verbrauchersicht Teil I – Aktueller Stand der Rechtsordnung für digitale Güter auf nationaler und europarechtlicher Ebene", **CR** 2015, s. 173 vd.

Duisberg, Alexander/**Fritzemeyer**, Wolfgang/**Gjirath**, Serge, **Doing E-Commerce in Europe**, Baker&Mc Kenzie, 2001, www.bakernet.com (3 Eylül 2001).

Frei, Oliver, **Der Abschluss von Konsumentenverträgen im Internet**, y.y., Zürich 2001.

Gezder, Ümit, **Mukayeseli Hukuk Açısından İnternet'te Aktedilen Sözleşmelerde Tüketicinin Korunması**, 1.Bası, Beta, İstanbul Mart 2004.

Honsell, Heinrich/**Pietruszak**, Thomas, "Der Vernehmlassungsentwurf zu einem Bundesgesetz über den elektronischen Geschäftsverkehr", **AJP** 2001, s. 771 vd.

Köhler, Markus/**Arndt**, Hans-Wolfgang, **Rechts des Internet**, 2. Auflage, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2000.

Lehmann, Michael, "E-Commerce in der EU und die neue Richtlinie über die Rechte der Verbraucher", **CR** 2012, s. 261 vd.

Lenda, Peter, **Internet and Choice – of – Law**, Unipub Forlag, Oslo 2001.

Moritz, Hans-Werner, "Quo vadis elektronischer Geschäftsverkehr", **CR** 2000, s. 61 vd.

Oğuzman, M.Kemal/**Seliçi Özer/Oktay-Özdemir**, Saibe, **Eşya Hukuku**, Filiz, İstanbul 2009.

Reed, Chris, **Computer Law**, Ed. Chris Reed, Fourth Edition, Blackstone Press Limited, London 2000.

Reed, Chris/**Davies**, Lars, iç: **Computer Law**, Ed. by Chris Reed, Fourth Edition, London, Blackstone Press Limited, London 2000.

Yavuz, Cevdet, **Türk Borçlar Hukuku – Özel Hükümler**, 9. Bası, Hazırlayanlar: Cevdet Yavuz/Faruk Acar/Burak Özen, Beta, İstanbul 2014.

Wittgenstein, Philipp, "Über die negativen Auswirkungen einer Verstärkung des Urheberrechts auf die Entwicklung des Internet," **UFITA** 2000/I, s. 39 vd.